

Eiropas Savienības struktūrfondu nacionālās programmas
„Mūžizglītības stratēģijas izstrāde un ieviešana” projekts
„Mūžizglītības stratēģijas izstrāde”

Ieteikumi izglītības politikas veidotājiem

Mūžizglītības institucionālā sistēma
Latvijas reģionos:
attīstības perspektīvas
2009 – 2013

2008.gada jūnijs

Biežāk izmantotie saīsinājumi

IZM – Izglītības un zinātnes ministrija

NVA – Nodarbinātības Valsts aģentūra

NAP – Nacionālais attīstības plāns

ES – Eiropas Savienība

EK – Eiropas Komisija

LPIA – Latvijas pieaugušo izglītības apvienība

BISS – Baltic Institute of Social Science (Baltijas sociālo zinātņu institūts)

MVA – Mūžizglītības valsts aģentūra

RMC – Reģionālais mūžizglītības centrs

MK – Ministru kabinets

LU – Latvijas Universitāte

LPA – Liepājas Pedagoģijas akadēmija (kopš 2008. gada jūnija, Liepājas universitāte)

VA – Ventspils augstskola

ViA – Vidzemes augstskola

LLA – Latvijas lauksaimniecības akadēmija

DU – Daugavpils Universitāte

SATURS

Biežāk izmantotie saīsinājumi	2
IEVADS	4
MŪŽIZGLĪTĪBAS INFRASTRUKTŪRA LATVIJAS REĢIONOS :	5
SITUĀCIJAS ANALĪZE	
Demogrāfiskā situācija	5
Mūžizglītībā un tās atbalsta struktūrās ieguldīto resursu analīze	6
Politikas dokumenti un mūžizglītības normatīvais regulējums: esošais un nepieciešamās izmaiņas	9
Mūžizglītības piedāvājums un pieejamība	14
UZ CILVĒKU ORIENTĒTA UN ILGTSPĒJĪGA MŪŽIZGLĪTĪBAS SISTĒMA	19
Nākotnes mūžizglītības struktūra valsts un reģionu līmenī	19
Institūciju funkcijas, uzdevumi, darbības koordinācija un vadība	20
KOPSAVILKUMS UN SECINĀJUMI	25
Atsauces	28

IEVADS

Mūžizglītība ir cilvēka potenciāla attīstība pastāvīgi atbalstošā sociālo attiecību procesā, kas sekmē visu vecumu iedzīvotāju personisko pilnveidi, attīsta darba dzīvei un pilsoniskajai līdzdalībai nepieciešamās zināšanas, prasmes un attieksmes.

Powley, Kennedy, Childs, 2005

Tā aptver visus izglītības posmus cilvēka mūžā, balstās uz iekšēju vajadzību vai ārēju faktoru izraisītu nepieciešamību iegūt un papildināt zināšanas un prasmes. Tā paver iespējas sabiedrības locekļiem izglītoties visas dzīves garumā, paaugstinot savu kvalifikāciju atbilstoši darba tirgus prasībām un savām interesēm un vajadzībām.

Līdz ar to mūžizglītības pozicionēšanā aktuāls ir sociālais un individuālais aspekts: abi kopā demonstrē atbildības dalījumu starp indivīdu un valsti. Valsts loma mūžizglītībā ir nodrošināt indivīdam iespējas iegūt un periodiski atjaunot personisko un profesionālo kompetenci, savukārt indivīds ir atbildīgs par iespēju izmantošanu, uz publiski – privātas partnerības pamatiem daļēji piedaloties to finansēšanā vai saturiskajā nodrošināšanā (trenera vai pasniedzēja kapacitātē). Tādējādi starp indivīdu un valsti tiek noslēgts savdabīgs sociālais līgums, kas nodrošina ceļu uz zināšanu un kompetenču sabiedrību.

Mūžizglītībai jāklūst par vadošo principu izglītības jomā, tā nepieciešama, lai attīstītu uz zināšanām un kompetentu darbību orientētu sabiedrību un ekonomiku. Tas panākams, ja formālo izglītības sistēmu turpina neformālā, ja izglītība, kas iegūta skolās un augstskolās, tiek nemitīgi papildināta visas dzīves garumā.

MŪŽIZGLĪTĪBAS INFRASTRUKTŪRA LATVIJAS REĢIONOS: SITUĀCIJAS ANALĪZE

Demogrāfiskā situācija

Latvijas, gluži tāpat kā Eiropas valstu sabiedrības locekļu skaits sarūk un vecāka gada gājuma iedzīvotāju skaits iepretim jauniešu skaitam turpina palielināties. Ņemot vērā demogrāfiskās situācijas dinamiku pagājušā gadsimta 80. un 90. gados, tuvākajā laikā Latvijā sagaidāma jauniešu skaita ievērojama samazināšanās. Aplūkojot iedzīvotāju skaitu attiecīgā vecumā 2007. gada sākumā, redzam, ka 2010 gadā 15 gadīgo skaits samazināsies 1,4 reizes salīdzinot ar 2007. Analoģiski 2013. gadā 19 gadīgo skaits samazināsies 1,5 reizes salīdzinot ar 2007. gadu (tabula Nr.1.) .

Tabula Nr. 1. Demogrāfiskā prognoze 2013. gadam

Vecums	2007	2010	2013
6	19941		
7	19026		
8	17972		
9	18341		
10	19176		
11	20918		
12	22927		
13	25420	19176	19026
14	30155	20918	17972
15	31828	22927	18341
16	34235	25420	19176
17	35034	30155	20918
18	36694	31828	22927
19	37698	34235	25420

Tas nozīmē, ka 2010 gadā pamatskolu beidzēju skaits būs 1,4 reizes mazāks nekā 2007. gadā. Attiecīgi parādās ļoti liela brīva kapacitāte un iespējas organizēt mūžizglītības piedāvājumu vidējā un vidējā speciālā izglītībā. Tieši tas pats notiks ar augstāko izglītību laikā līdz 2013. gadam, kad pieaugs pieprasījums pēc plaša spektra mūžizglītības piedāvājuma augstākās izglītības segmentā.

Tajā pašā laikā 2013. gadā iedzīvotāju skaits vecumā 35 un 45 gadi būs aptuveni 31,000, bet vecumā 25 gadi ap 37,000. Tas nozīmē, ka 15gadīgo personu skaits būs divas reizes mazāks kā 25gadīgo personu un apmēram 1,7 reizes mazāks kā 45 gadīgo personu skaits. 62 gadu sasniegušo iedzīvotāju skaits 2013. gadā būs ap 29,000. Tādējādi

1. Samazināsies jauno darbinieku skaits. Tas būs mazāks nekā pensijas vecumu sasniegušo skaits.
2. Pensionētos speciālistus būs nepieciešams aizvietot ne tikai ar jaunajiem speciālistiem, bet arī ar pārkvalificētiem pusmūža iedzīvotājiem.
3. Brīvās izglītības kapacitātes ar atbilstošiem resursiem vidējā un vidējā speciālā izglītībā, kā arī augstākās izglītības segmentos būs spējīgas (un spiestas) aktīvi iesaistīties mūžizglītībā.

Darba ražīgums un darbinieku apmācība. Latvijā ir viens no viszemākajiem darba ražīgumiem ES. 2007. gadā tas Latvijā bija tikai 53,7% no vidējā darba ražīguma ES. Salīdzinājumam: Igaunijā 67,5%, Lietuvā 60,2% un Īrijā 135,4%. Vēl sliktāka situācija ir, ja salīdzina darba ražīgumu stundā. 2006. gadā darba ražīgums stundā bija 40,0% no analoga rādītāja ES. Tas izskaidrojams ar garāku darba nedēļu Latvijā. (Eurostat dati) Uzņēmējiem, lai konkurētu ES, ir krasi jāpalielina uzņēmumu efektivitāte. Pašlaik uzņēmēji nelabprāt iegulda darbinieku apmācībā, jo nodokļu likumdošana to nestimulē un pastāv risks, ka apmācīts darbinieks aizies uz citu uzņēmumu.

Uzņēmumu darbinieku apmācība, izmantojot esošo mūžizglītības infrastruktūru, dotu lielu tautsaimniecisku efektu, paaugstinot vispārējo darbinieku izglītības līmeni un attiecīgi darba ražīgumu un efektivitāti.

MŪŽIZGLĪTĪBĀ UN TĀS ATBALSTA STRUKTŪRĀS IEGULDĪTO RESURSU ANALĪZE

Mūžizglītības organizācija, tās normatīvais regulējums ir cieši saistīta ar pieejamo finansējumu. Līdzšinējais finansējums ekspertu vērtējumā nav bijis pietiekams un dažkārt nav ticis mērķtiecīgi izlietots. Finansējuma veidi ir daudzveidīgi, taču bez pietiekama normatīvā regulējuma tas ne vienmēr ir prognozējams. Līdz ar to izglītības aktivitāšu piedāvājums ir balstīts nevis uz valsts pasūtījumu, kas varētu būt mērķtiecīgi orientēts uz ilgtspēju un attīstību, bet gan bieži vien uz maksātspējīgo

auditoriju un konkrētu projektu nosacījumiem. Tas ietekmē gan izglītības pakalpojumu piedāvājumu, gan tā attīstības iespējas. Privāto izglītības pakalpojumu piedāvājums salīdzinoši ir elastīgāks, tas vērsts uz darba tirgus prasībām atbilstošas izglītības nodrošināšanu. Izglītības pakalpojumu kvalitātes un vērtēšanas sistēma ir tikai daļēji izveidota. Funkcionējoša un sakārtota sistēma vairāk raksturīga profesijās, kurās ar likumdošanu noteikta attiecīgās nozares speciālistu tālākizglītošanās sistēma.

Mūžizglītības organizācija un finansējums Latvijas reģionos atšķiras, kā liecina 2007. gada martā un aprīlī īstenotā reģionālo tālākizglītības centru vadītāju aptauja. Mūžizglītības piedāvājuma finansēšanā ieguldīti ES struktūrfondu līdzekļi, lielu atbalstu reģionālie mūžizglītības centri saņem no pašvaldībām, īpaši Kurzemē un Zemgalē. Nozīme ir arī saimnieciskai darbībai, ko īpaši sekmīgi īsteno centri Rīgā un Latgalē, piedāvājot tālākizglītību par maksu. Samērā liela nozīme finansiālā stabilitātē ir veiksmīgi piesaistītam ES struktūrfondu (ESF, ERAF, EQUAL) vai EEZ SIF administrētajiem grantiem, īpaši Rīgā. Pārsvārā tie attiecas uz dzimuma līdztiesības vai sociālās iekļaušanas projektiem, kuros mūžizglītība ir līdzeklis minēto prioritāšu sasniegšanai. Nenožīmīgu daļu veido nozaru – Zemkopības, Izglītības, Labklājības, RAPL ministriju granti, ļoti nelielu daļu veido konkrēto izglītības centru, kas reģistrēti kā biedrības, biedru naudas, maz privātu ziedojumu, kā arīniecīgs izglītības projektiem piesaistītais ārvalstu donoru finansējums.

Pati mūžizglītības koncepcija, sākotnēji dēvēta par tālākizglītību, ir izaugusi no ES pārejas programmām kā TEMPUS, LEONARDO un tajās gūtās pieredzes pārņemšanas. Mūžizglītības programmu izstrādē un piedāvājumā ir ievērojama Ziemeļvalstu pieaugušo izglītības ietekme, kas kopumā būtu jā saglabā, ja Latvija saglabā orientāciju uz Ziemeļvalstu attīstības modeļa ieviešanu. Šo pozitīvo inerci raksturo plurifokālas (atšķiras piedāvājums un pieprasījums dažādos Latvijas reģionos) un saturiski daudzveidīgs izglītības iestāžu pārklājumus reģionos, policentrisms izglītības praktiskajā administrēšanā (vietējo pašvaldību noteicošā loma un atbildības), kas atbilst subsidiaritātes principam, un specificēti pakalpojumu īpašām mērķa grupām, piemēram, bezdarbniekiem vai ieslodzītajiem. Tomēr šo specificēto programmu klāsts vēl neatbilst lietotāju vajadzībām(skat. tabulu Nr.2.)

Pētījums „Mūžizglītības pieejamība un iespējas izglīties Latvijā” , kas aptver situāciju 2006. gadā , raksturo gan problēmas, gan labo praksi mūžizglītības jomā Latvijā. Dažādu formālās un neformālās izglītības (interesu un profesionālās

tālākizglītības) pakalpojumu nodrošināšanā ir iesaistīti daudzi un dažādi pakalpojumu sniedzēji dažādās sociālās dzīves jomās – nodarbinātības jomā, sociālās palīdzības, nevalstiskā sektora jomā, gan regulāru kursu, semināru, gan dažādu projektu aktivitāšu veidā. Kas attiecas uz sadarbību atsevišķu pakalpojumu sniedzēju vidū, tās ir atsevišķas iniciatīvas, taču trūkst koordinētas rīcības mūžizglītības jomā. Kā atsevišķi sadarbības piemēri valsts līmenī minami Nodarbinātības Valsts aģentūra un privātie mācību centri, pašvaldības un augstskolas, vakarskolas un pieaugušo izglītības centri, kas sadarbojas pakalpojumu nodrošināšanas jomā (piemēram, NVA pērk izglītības pakalpojumus no dažādiem privātiem apmācības nodrošinātājiem; pieaugušo izglītības centri sadarbojas ar citām izglītības iestādēm, meklējot vislabāko risinājumu noteiktu klientu izglītības vajadzībā u.tml.). Reģionālo centru vadītāju aptauja, kas notika 2008. gada martā – aprīlī, liecina, ka rit sekmīga izglītības centru sadarbība gan ar vietējām izglītības iestādēm, gan apkārtējām pašvaldībām, gan NVO sektora pārstāvjiem. Populārākās sadarbības formas ir finansu – grantu piesaiste partnerībās un koalīcijās, kas izpaužas kopīgā projektu pieteikumu sagatavošanā un darbības plānošanā, kopīgs darbs pašvaldību izglītības politikas dokumentu pilnveidē un apspriešanā, kopīgi tiek īstenoti pētījumi un licencēšanai iesniegtas kopīgi izstrādātas tālākizglītības programmas. Kā zināmu traucēkli darbībai respondenti vērtējuši gan konkurenci starp centriem, gan sadarbību koordinējošas institūcijas trūkums. Ieguvumi no sadarbības ir sekojoši: pieredzes apmaiņa un labākās prakses pārņemšana, kopīga tālākizglītības programmu īstenošana, izmantojot uz savstarpēji izdevīgiem noteikumiem telpas, piesaistot vienus un tos pašus par labiem atzītus lektorus, savstarpēji nomājot prezentācijas tehniku. Izglītības centri kā resursu pārējiem tālākizglītotājiem un citiem partneriem ir gatavi piedāvāt kursu un lektoru datu bāzes, arī kursu aprakstus, pētījumus, informāciju par aktualitātēm tālākizglītības jomā, projektu atskaites. Tomēr apmēram viena ceturtdaļa centru vadītāju par traucēkli sekmīgai sadarbībai minēja sadarbību koordinējošas institūcijas trūkumu.

No vienas puses koordinācijas „no augšas” trūkums sekmē izglītības pakalpojumu daudzveidību un elastību, piemērošanos pašvaldības vajadzībām, dažādu specifisku mērķa grupu interesēm un vajadzībām. No otras puses, nav iespējams nodrošināt sistemātiskumu, pastāvīgumu, ilgspēju bez skaidri noteiktas mērķtiecības politikas dokumentos. Attīstības plānu trūkums liedz plānot arī stabilu finansiālo atbalstu, lai panāktu mūžizglītības pasākumu pēctecību. (BISS, LPIA, 2006)

Mūžizglītības organizācija, tās normatīvais regulējums ir cieši saistīta ar pieejamo finansējumu. Līdzšinējais finansējums ekspertu vērtējumā nav bijis pietiekams un dažkārt nav ticis mērķtiecīgi izlietots. Finansējums ir daudzveidīgs, taču bez pietiekama normatīvā regulējuma tas ne vienmēr ir prognozējams. Līdz ar to izglītības aktivitāšu piedāvājums ir balstīts nevis uz valsts pasūtījumu, kas varētu būt mērķtiecīgi orientēts uz ilgspēju un attīstību, bet gan bieži vien uz maksātspējīgo auditoriju un konkrētu projektu nosacījumiem. Tas ietekmē gan izglītības pakalpojumu piedāvājumu, gan tā attīstības iespējas. Privāto izglītības pakalpojumu piedāvājums salīdzinoši ir elastīgāks, tas vērsts uz darba tirgus prasībām atbilstošas izglītības nodrošināšanu. Izglītības pakalpojumu kvalitātes un vērtēšanas sistēma ir tikai daļēji izveidota. Funkcionējoša un sakārtota sistēma vairāk raksturīga profesijās, kurās ar likumdošanu noteikta attiecīgās nozares speciālistu tālākizglītošanās sistēma.

Politikas dokumenti un mūžizglītības normatīvais regulējums: esošais un nepieciešamās izmaiņas

Mūžizglītības jēdziens izglītības procesu regulējošo pamatlikumu ietvaros nav definēts, kas rada problēmas mūžizglītības politikas un tās principu konceptualizācijā. Lai izveidotu efektīgu mūžizglītības politiku, nepieciešams skaidri definēt mūžizglītības pamatnostādnes un izstrādāt rīcības programmu mūžizglītības principu realizācijai, kas aptver visus mūžizglītības elementus un virzienus. Pamatojoties uz mūžizglītības principu, valstij jānodrošina izglītības pieejamība visiem iedzīvotājiem maksimāli tuvu dzīves vietai, neatkarīgi no vecuma, dzimuma, profesijas un nodarbinātības veida. Pamatojoties uz mūžizglītības principu, galvenais uzdevums ir visām iedzīvotāju grupām nodrošināt pieejamību izglītībai. Iedzīvotājiem jābūt pieejamai izglītībai, kas nodrošina iekļaušanos darba tirgū, aktīvu līdzdalību pilsoniskajā sabiedrībā un personības izaugsmi (Nacionālā programma „Mūžizglītības stratēģijas izstrāde un ieviešana”).

Politikas dokumenti.

Latvija kā ES dalībvalsts, pilnveidojot mūžizglītības piedāvājumu, seko EK *Jaunās integrētās rīcības programmas mūžizglītības jomā (2007-2013)* prioritātei – caur mūžizglītību sekmēt augsta zināšanu līmeņa sabiedrības ar pastāvīgu ekonomisku

izaugsmi, vairāk un labākām darbavietām un augstāku sociālo saliedētību attīstību. Šajā nolūkā tiek strādāts pie mūžizglītības kvalitātes attīstības, kā pie tā, lai palielinātu mūžizglītības ieguldījumu personīgajā piepildījumā; sociālajā kohēzijā, aktīvā pilsonībā, dzimumu līdztiesībā, kā arī cilvēku ar īpašām vajadzībām līdzdalībā; veicinātu inovācijas, konkurētspēju, nodarbinātību un izaugsmi; paaugstinātu visu vecumu cilvēku iesaistīšanos mūžizglītībā, palielinātu mūžizglītības lomu tolerances un cieņas pret citiem cilvēkiem un kultūrām radīšanā.

Izglītības politikas dokumentu līmenī IZM Pamatnostādnes “Izglītības attīstības koncepcija 2006.–2010.gadam” īpaši akcentēta izglītības pieejamības paplašināšana atbilstoši iedzīvotāju vajadzībām mūža garumā un tas, ka nepieciešams samazināt sociālo atstumtību iedzīvotājiem ar ierobežotām iespējām. Minēti arī rīcības virzieni, kas atbilst EK integrētās programmas nostādnēm, piemēram, profesionālās izglītības kvalitātes nodrošināšana atbilstoši darba tirgus pieprasījumam; augstākās izglītības kvalitātes nodrošināšana atbilstoši darba tirgus pieprasījumam; atšķirību samazināšana kvalitatīvas vispārējās izglītības pieejamībā;

profesionālās izglītības pieejamības paplašināšana; pieaugušo izglītības iespēju paplašināšana, nodrošinot **profesionāli orientētas mūžizglītības piedāvājumu**; interešu izglītības pieejamības palielināšana; izglītojamo ar speciālām vajadzībām integrācija vispārējās, profesionālās, augstākās un interešu izglītības programmās; izglītības finansēšanas normatīvo principu attīstīšana un līdzekļu izlietojuma pārskatāmības nodrošināšana.

Tomēr esošais izglītības normatīvais regulējums neatbilst progresīvajām politikas dokumentos formulētajām nostādnēm.

Normatīvie akti

Izglītības likuma (1998, ar grozījumiem, 01.01.2007.red.) izpratnē izglītība definēta gan kā process, gan rezultāts. (1.panta 4.punksts: *izglītība — sistematizētu zināšanu un prasmju apguves un attieksmju veidošanas process un tā rezultāts.(...) Pieaugušo izglītība — personu daudzveidīgs izglītošanas process, kas cilvēka mūža garumā nodrošina personības attīstību un konkurētspēju darba tirgū.*

Saskaņā ar “Izglītības likumā” 7. pantā definēto formāli tā mērķgrupa ir visi Latvijas iedzīvotāji, kas vēlas vai kam ir obligāti noteikta izglītības iegūšana. Savukārt galvenās izglītības mērķgrupas veido:

- 1) pirmsskolas vecuma bērni;
- 2) obligātās izglītības vecuma bērni un jaunieši;
- 3) jaunieši ;
- 4) personas ar speciālām vajadzībām;
- 5) pieaugušie.

Tas nozīmē, ka nozares *jumta* likuma izpratnē tam pakārtotajos nozari regulējošos normatīvajos aktos vēl jāatspoguļo institūciju atbildības par procesa organizāciju un rezultātu novērtēšanu attiecībā uz visām minētajām mērķa grupām, ieskaitot valsts finansiālo atbildību, un funkcijas attiecībā uz abiem šiem procesiem. Tas vistiešākā mērā attiecas uz mūžizglītību, kuras nozīme globalizācijas apstākļos, kad formālās izglītības gaitā iegūtās kvalifikācijas un kompetences strauji noveco, pieaug. Tādēļ Gan “Izglītības likumā”, gan tam pakārtotajos likumos par noteiktām izglītības programmām (vispārējā vidējā izglītība, profesionālā izglītība u.t.t.) skaidrāk nepieciešams iezīmēt likuma pantus, kas attiecas uz mūžizglītību, gan par to atbildīgo institūciju un organizāciju noteikšanas kontekstā, gan secīgu rīcību un darbību iezīmēšanā, gan arī finansējuma plūsmas organizēšanā (ISS, LPIA, 2006).

Kopš 20.gs. 90. gadu vidus Latvijā notiek profesionālās izglītības reorganizācija. Daudzviet profesionālās izglītības iestāžu materiāli tehniskā bāze ir būtiski uzlabota, kopš 1998. gada vairākas Latvijas augstskolas pievērsušās profesionālas izglītības speciālistu profesionālajai pilnveidei, balstoties uz Dānijas labo praksi. Resursi, ko profesionālas izglītības iestādes varētu ieguldīt mūžizglītībā, ir ļoti būtiski. Tomēr to aktivizēšanai nepieciešamas pārmaiņas arī profesionālās izglītības tiesiskajā regulējumā. „Profesionālās izglītības likums” (1999., ar grozījumiem, 01.09.2007) runājot par profesionālās izglītības iegūšanas procedūru, tiešā veidā nenosaka un nenorāda uz profesionālās kvalifikācijas celšanu, tālākizglītību atbilstoši darba tirgus pieprasījumam. . Profesionālās kvalifikācijas neatbilstība darba tirgus mainīgajiem apstākļiem ir viena no mūžizglītības vadošajām problēmām Latvijas kontekstā, kas liek secināt, ka „Profesionālās izglītības likums” ir nepilnīgs mūžizglītības kontekstā un izstrādājot mūžizglītības koncepciju, radīsies nepieciešamība grozīt vai ieviest jaunus likuma pantus. Pagaidām, saskaņā ar 11.panta 1., 2. punktu,

Profesionālās izglītības atbalsta iestādes:

1) sniedz organizatorisku un metodisku palīdzību izglītības programmu izstrādē un īstenošanā, profesionālās orientācijas un citos ar profesionālo izglītību saistītos jautājumos;

- 2) *organizē mācību līdzekļu izstrādi;*
- 3) *organizē pedagoģu tālākizglītību;*
- 4) *piedalās darba tirgus un citos ar profesionālo izglītību saistītos pētījumos.*

Profesionālās tālākizglītības programmās var iesaistīties jebkurš Latvijas iedzīvotājs. Šai kontekstā ir jāpievēršas ne tikai kvalifikācijas celšanas iespējām, bet arī pārkvalificēšanās iespējām, kas nav atrunātas likuma ietvaros. Ņemot vērā to, ka daudzu specialitāšu pārstāvju, kas formālo profesionālo vai akadēmisko izglītību ieguvuši pirms 1991. gada, esošās zināšanas un prasmes neatbilst tirgus prasībām, tiem ir nepieciešama pārkvalificēšanās un atbilstošas kvalifikācijas iegūšana. Jautājums par profesionālās orientācijas organizēšanu un darbaspēka pieprasījuma izpēti ir Izglītības un zinātnes ministrijas kompetencē.

Daudzos Latvijas novados reģionālās augstskolas vai Rīgas augstskolu filiāles vai nodaļas nodarbojas ar mūžizglītības funkcijām. Piemēram, Liepājas pedagoģijas akadēmijā, tāpat Ventspils augstskolā ir izveidoti pieaugušo izglītības centri, kuri nodarbojas ar daudzveidīgu tālākizglītības un interešu izglītības programmu īstenošanu. Saskaņā ar „Augstskolu likumu”, (5.panta 3., punkts. 3.) augstskolas veicina tālākizglītojošas studijas un piedalās tālākas izglītības pasākumos. Par studiju dalībnieku var kļūt „jebkurš Latvijas iedzīvotājs, ieskaitot pilsoņus, nepilsoņus; kā arī citu valstu iedzīvotājus ar nosacījumiem (pastāvīgās uzturēšanās atļaujas, u.tml.) un kuri ieguvuši vispārējo vidējo izglītību vai ja nokārtoti attiecīgās studiju programmas iepriekšējo posmu nepieciešamie pārbaudījumi.” Jaunajā “Augstākās Izglītības likumā” (likumprojekts) ir paplašināta mūžizglītības loma, tai skaitā ir norādīts, ka iedzīvotājiem ir tiesības uzkrāt un iegūt izglītības pakāpes un rezultātus, izmantojot mūžizglītību. Būtiskākās izmaiņas attiecībā uz mūžizglītības regulējumu augstākās izglītības posmā ir sekojošas. 28. pants. *Augstākās izglītības institūciju uzdevumi. Augstākās izglītības institūcijas veicina mūžizglītības pieejamību, īstenojot elastīgu tālākizglītības programmu piedāvājumu. Augstākās izglītības institūcijas veicina tālākizglītojošas studijas un piedalās tālākizglītības pasākumos. (...) 41. pants. Studiju moduļi (...)... elastīgu studiju ceļu izveidei ... studiju kursus vai to daļas var apvienot studiju moduļos, nodrošinot to plānojumu arī mūžizglītībai piemērotā veidā . 54.pants paredz tiesības uzkrāt kredītpunktus, nosaka, ka var atzīt profesionālās darbības pieredzi un ieskaitīt to kā kredītus praksei vai profesionālās prasmes attīstošiem studiju kursiem. 48. pants paredz iespējas reģistrēties augstākās izglītības institūcijā atsevišķu studiju moduļu un kursu apguvei - par apgūtajiem studiju moduļiem un*

kursiem klausītājam izsniedz apliecību un ir tiesības uzkrāt ar apliecībām apstiprinātu studiju darba apjomu un pieprasīt izvērtēt tā atbilstību augstākās izglītības programmai vai tās posmam.

Kārtību, kādā notiek iepriekšējā izglītībā vai profesionālajā pieredzē iegūtu studiju rezultātu atzīšana, nosaka Ministru kabinets. Šādā atzīšanas gadījumā tiek pieņemts individuāls lēmums, pievienojot dokumentus, kas pamato studējošā profesionālās darbības pieredzes atbilstību attiecīgās prakses vai studiju kursu studiju rezultātiem.

Latvijā, kā vairumā ES valstu, vietējās pašvaldības pārrauga iedzīvotājiem būtiskāko sabiedriskās politikas lēmumu ieviešanu, tai skaitā izglītību, tādēļ sekmīga mūžizglītības īstenošana, kā liecina prakse, ir saistīta ar aktīvu pašvaldību pārstāvju, īpaši Izglītības pārvalžu, ieinteresētību šajā jomā. Tomēr likumā „Par pašvaldībām” (1994., ar grozījumiem, 18.03.2005) būtu lietderīgi noteikt atbildīgās institūcijas pasākumu un finansējuma plūsmas organizēšanā, kas attiecas uz pašvaldību kompetenci mūžizglītības kontekstā, kā arī papildināt 15. pantu ar noteiktu mērķa grupu klāstu, līdzās pedagogiskiem darbiniekiem minot iedzīvotāju grupas ar zemu izglītības un pamatprasmju līmeni, kas saskaņā ar 2006. gadā veikto izpēti (BISS, LPIA, 2006), sastāda sociālās izslēgtības riska grupas reģionos.

Pašreizēja mūžizglītības kārtība nav skaidri noteikusi par to atbildīgās institūcijas. Tā vietā kalpo vispārējas norādes par aģentiem - pašvaldības, piemēram, ir atbildīgas par pieaugušo izglītību, savukārt, attiecībā uz ieslodzīto personu izglītību nav norādes par atbildīgo institūciju. Saistībā ar jau minēto un Latvijas attīstības vīziju 2030. gadam, būtu svarīgi saglabāt pagaidām IZM un LPIA kopīgi īstenoto koordinācijas funkciju, bet citādi decentralizēt mūžizglītības īstenošanu, uzlabojot reģionālo centru sadarbību ar augstskolām un profesionālās izglītības iestādēm. Likumdošanas un finansējuma analīze atklāj, ka tiem izglītības virzieniem, kuri detalizēti noteikti likumdošanā – formālajai izglītībai, profesionālajai tālākizglītībai atsevišķu nodarbināto profesionālo grupu pārstāvjiem (valsts, pašvaldību darbiniekiem), bezdarbnieku izglītībai, atsevišķām neformālās izglītības aktivitātēm (interesu izglītībai) valsts budžetā finansējums paredzēts un ir identificējams, savukārt, citiem virzieniem tāda nav.

Ņemot vērā to, ka līdz šim izglītību regulējošie likumi vairāk ir orientēti uz formālo izglītību, rodas nepieciešamība pēc jauna likuma – Pieaugušo izglītības likuma¹, kas aptvertu dažādas ar pieaugušo izglītības iespējām, pieejamību, kvalitāti saistītas normas un principus, tas noteiktu 15 gadus un vecāku iedzīvotāju grupu izglītības iespējas, tās finansējuma avotus un valsts iestāžu līdzdalību finansēšanā ārpus formālās izglītības. Ar šī jaunā likuma normām varētu precizēt un saskaņot mūžizglītības tiesisko regulējumu ar citu jomu tiesiskajiem aktiem (BISS, LPIA, 2006)

Mūžizglītības piedāvājums un pieejamība

Izglītības piedāvājums un tā izmantošanas iespējas reģionos atšķiras. Iedzīvotājiem laukos, nelielās apdzīvotās vietās ir grūtāk izmantot dažādas izglītības iespējas. Bez tam, izglītības pielietojamība nereti ir zema darba tirgus problēmu un iedzīvotāju faktisko vajadzību dēļ – laukos, piemēram, nereti svarīgākas ir sociālās prasmes, dažādi uzņēmību, uzņēmējdarbību rosinoši pasākumi nekā angļu valodas, datora lietošanas kursi. Arī atsevišķām iedzīvotāju grupām sistēmas elastības trūkuma un zemo pamatprasmju dēļ pieejamais piedāvājums ir neliels. Šīs iedzīvotāju grupas – neaktīvie iedzīvotāji, neregistrētie bezdarbnieki, jaunieši ar zemu pamatprasmju līmeni – ir tās, kuru izglītībā ne darba devēji, ne citas institūcijas nav ieinteresēti ieguldīt lielus finanšu līdzekļus.

Mūžizglītības pasākumu organizācija – izglītības institūcijas un pieejamās izglītības formas - ietekmē tās pieejamību dažādām mērķa grupām. Iedzīvotājiem ar zemu izglītību – piemēram, nepabeigtu 6., 7., 8. klasi, faktiski nav nodrošinātas iespējas mācīties, jo neklātienē apmācībā vidējā izglītībā tādas mācību programmas nav pieejamas.

Izņemot atsevišķas reglamentētu profesiju grupas, piemēram, ārstus, skolotājus, ierēdņus, citu nodarbināto iedzīvotāju talākizglītības iespējas un tiesības tiesiski nav nodrošinātas. Atsevišķās mūžizglītības riska grupās dažādi pieejamību ierobežojošie faktori – finansējuma, motivācijas, zināšanu un prasmju trūkums – iedarbojas

---

¹ Izglītības likuma 46.panta 3.punktā minēta atsauce uz Pieaugušo izglītības likumu, kura faktiski nav.

kompleksi, tāpēc vienlaikus ar pieejamības veicināšanu – finansējumu, apmācību un informāciju dzīves vietā – nepieciešams izstrādāt arī atbilstošas, elastīgākas un šiem cilvēkiem pieejamākas izglītības programmas, kā arī motivēt viņus tajās iesaistīties.

Mērķa grupas un to izglītības vajadzības

Nodarbinātie iedzīvotāji

Daļa pirmspensijas vecuma iedzīvotāju nejūtas droši par darbu, tā ir grupa, kam jāsekmē izglītošanās pieejamību.

Savā ziņā „magīsko apli” veido zemu kvalificēts darbaspēks ar zemiem ienākumiem. Tie ir cilvēki, kas neredz ne izglītības ieguves iespējas, ne vajadzību, tiem trūkst arī ienākumu to īstenot.

Arī cilvēkiem, kas nestrādā savā profesijā un pēdējā laikā nav papildinājuši izglītību un prasmes, jāsekmē izglītošanās pieejamību.

Augsti kvalificētos nodarbinātos privātajā sektorā darba devēji sūta kursus jaunu prasmju apgūšanai, kas tieši nepieciešamas darbā, taču kompetences celšanas vai pārkvalifikācijas iespējas viņiem netiek piedāvātas. Valsts un pašvaldību darbiniekiem kursi ir bezmaksas, tie jāapmeklē obligāti.

Bezdarbnieki

Bezdarbnieku vidū nozīmīga problēma ir motivācija - tikai 19% bezdarbnieku pēdējo 3 gadu laikā ir apmeklējuši kursus. No tiem, kas kursus apmeklējuši, 5% norādījuši, ka pēdējo 3 gadu laikā ir atraduši darbu. Tai pašā laikā pētījums parāda, ka uz izglītības un prasmju trūkumu kā bezdarba iemeslu norāda 30% bezdarbnieku, bet uz pieredzes trūkumu – 20%.

Iedzīvotāji ar zemu izglītības līmeni

Zems izglītības līmenis – nepabeigta pamata izglītība, nepabeigta vidējā izglītība, nepabeigta arodizglītība – parasti saistās gan ar piedāvājuma trūkumu darba tirgū, gan arī ierobežotiem resursiem (līdzekļu, prasmju, motivācijas trūkums) izglītības turpināšanai. Bez tam izglītošanās piedāvājums cilvēkiem ar nepabeigtu pamatzglītību ir ļoti ierobežots (pieejamas ir 2 NVA profesionālās programmas un, ja cilvēkam ir 8 klašu izglītība, tad 9. klasi apgūt piedāvā vakarskolas). Tas izskaidro šo cilvēku pasīvo līdzdalību izglītības ieguvē. 15-24 gadus veco jauniešu vidū, kam ir

pamata vai zemāka izglītība, katrs desmitais – 10% neturpina mācīties. 25-34 gadus veco jauniešu vidū, kam ir pamata vai zemāka izglītība, mācības neturpina 15%.

Īpašu grupu veido tie, kam ir tikai pamata un vidējā izglītība un kas strādā savā profesijā, taču viņiem nepieciešams profesionālo izglītību apliecinošs dokuments. Tiem, kā arī vidējo profesionālo izglītību ieguvušajiem īpaši svarīgi būtu izstrādāt kredītpunktu sistēmu, jo daudzi no viņiem nepieciešamās zināšanas un prasmes ir apguvuši praksē.

Riska grupu veido arī tie, kam ir arodizglītība bez vidējās izglītības, jo šajā grupā strādā tikai 56%, un grupā katrs devītais ir bezdarbnieks (11%). Starp pamatizglītību ieguvušajiem ir 9% bezdarbnieku, starp tiem, kas pamatizglītību nav pabeiguši - 6% bezdarbnieku.

Cilvēki ar invaliditāti

Cilvēki ar invaliditāti vēl joprojām nepietiekami iekļauti mūžizglītības piedāvājuma saņēmēju lokā – vides nepieejamības un neatbilstošu komunikāciju tehnoloģiju dēļ. Arī nepietiekama sociālā atbalsta struktūru darba dēļ, gan tālmācības nepietiekamas attīstības dēļ. Šie ierobežojumi būtu jāatceļ, ieviešot nepieciešamo materiāli tehnisko nodrošinājumu (piem., datori, kas aprīkoti vājredzīgu un neredzīgu cilvēku vajadzībām, kā arī nodrošinot sagatavotus pedagogus, piem. zīmju valodas pratējus, u.c.). Paralēli izglītības procesam jāplāno sociālā atbalsta pasākumi un tie jāīsteno integrēti. Kā labus piemērus šādai pieejai minēt SDSPA *Attīstība* un Jelgavas reģionālā pieaugušo izglītības centra darbu.

Maznodrošinātie iedzīvotāji laukos

Šajā grupā galvenie izglītību ierobežojoši faktori ir naudas trūkums un izglītības fiziskās pieejamības problēmas. Tāpat – arī motivācijas trūkums, jo izglītība, kāda tiek piedāvāta, ne vienmēr atbilst darba tirgum. Šiem cilvēkiem vairāk nepieciešamas vispārējas sociālās prasmes, kā arī izglītība par dažādiem pašnodarbinātības aspektiem.

Darba tirgū drošāk jūtas gados jaunāki iedzīvotāji, iedzīvotāji ar augstāku izglītību un pamata prasmēm, kuri strādā apgūtajā profesijā, ieņem augstāku amatu un kuru ienākumi uz vienu ģimenes locekli ir lielāki.

Tabula Nr.2. Iedzīvotāju iekļaušanos mūžizglītībā ietekmējošie faktori, vajadzības un ieteiktie risinājumi

(avots: BISS, LPIA, 2006)

Iesaistīšanos izglītības ieguvē saistībā ar darbu, profesiju, interešu izglītību sekmē	Iesaistīšanos izglītības ieguvē saistībā ar darbu, profesiju, interešu izglītību ierobežo:	Iedzīvotāju izglītības vajadzības	Optimāls mūžizglītības programmu piedāvājums
<p>augstāks izglītības līmenis;</p> <p>nodarbinātība, augstāks ieņemamais amats un augstāks ienākumu līmenis;</p> <p>motivācija un izvēlētas profesijas perspektīvas darba tirgū;</p> <p>jaunība (aktīvāki iedzīvotāji līdz 40 gadiem)</p>	<p>zemāks izglītības līmenis;</p> <p>iedzīvotāju vecums;</p> <p>veselības problēmas, t.sk. invaliditāte</p> <p>zems ienākumu līmenis;</p> <p>bezdarbnieka statuss;</p> <p>motivācijas trūkums turpināt izglītības ieguvē saistībā ar profesiju</p>	<p>Cilvēki visbiežāk plāno un jūt vajadzību iegūt izglītību jomās, kuras paaugstina vispārējās prasmes – galvenokārt, latviešu valodu, angļu valodu, datora lietošanas prasmju apguves kursus;</p> <p>Cilvēki plāno izglītošanos jomās, kurās nepieciešama kvalifikācijas paaugstināšana (izglītība, veselības aprūpe, grāmatvedība, izmaiņas likumdošanā u.tml.).</p> <p>Cilvēki vēlas mācīties darba laikā un tuvāk dzīves vietai.</p> <p>Cilvēki dotu priekšroku</p>	<p>vispārēju prasmju apguve – svešvalodu un datoru zināšanas (ir svarīgas visām mērķa grupām, bez tam maznodrošinātajiem, sievietēm laukos nepieciešamas arī saskarsmes un citas sociālās prasmes);</p> <p>profesionālās kvalifikācijas celšanas iespējas nodarbinātajiem, paredzot speciālas iespējas atsevišķām mērķa grupām - pirmspensijas vecuma nodarbinātajiem, cilvēkiem ar zemu kvalifikāciju; pārkvalifikācijas iespējas bezdarbniekiem un darba meklētājiem;</p> <p>izglītības turpināšanas iespējas noteiktām mērķa grupām (iedzīvotājiem ar zemu sasniegtās formālās izglītības līmeni, zemām pamatprasmēm) un</p>

		garākiem kursiem, kas ir dārgāki, bet nodrošina ar izglītības dokumentu.	otrās iespējas izglītība.
--	--	--	---------------------------

UZ CILVĒKU ORIENTĒTA UN ILGTSPĒJĪGA MŪŽIZGLĪTĪBAS SISTĒMA

Gan NAP, gan *Latvija 2030* politikas plānošanas dokumenti, holistiski analizējot situāciju tautas attīstības jomā valstī, uzsver gan indivīda perspektīvu, gan policentrisku attīstību – reģionu spēcīgāšanu. Policentrisks attīstība paredz līdzsvarotu valsts teritorijas attīstību, pakalpojumu pieejamību un tautsaimniecības izaugsmi. Šobrīd Latvijā ir 77 pilsētas, kur resursu koncentrācija un izaugsme ir neliela, tāpēc, lai nodrošinātu ekonomisko konkurētspēju un izaugsmi, ir nepieciešami vērienīgi ieguldījumi. Eksperti kā alternatīvu piedāvā mobilizēt resursus, koncentrēt attīstību un pakalpojumu grozu vienīgi lielākajās pilsētās ar iedzīvotāju skaitu virs 100 000, pārējās sniedzot vien minimālo pakalpojumu apjomu. Arī mūžizglītības kontekstā tie būtu reģionu mūžizglītības centri, kuri piedāvātu tālākizglītības pakalpojumus gan uz vietas, gan filiālēs novados un mazajās pilsētās, gan mobilās izglītotāju vienības. Tas prasa attīstīt gan transporta sistēmu un infrastruktūru, kas spētu nodrošināt optimālāko sasaisti starp dažāda līmeņa pilsētām un apdzīvotajām vietām. Turklāt plašāku izglītības pakalpojumu loku nepieciešams ievietot internetā, piedāvājot tiešsaistes tālmācību, kurai materiālo pamatu rada bibliotēku attīstības projekts *Trešais tēva dēls*.

NĀKOTNES MŪŽIZGLĪTĪBAS STRUKTŪRA VALSTS UN REĢIONU LĪMENĪ

Pamatnostādnes

1) Mūžizglītības rezultātu novērtēšanā jāīsteno patērētājiem – iedzīvotājiem draudzīga pieeja: Izmantojot esošās situācijas analīzi, secināts, ka mūžizglītība būs efektīva tad, ja *tālākizglītības un interešu izglītības kursu rezultātā iegūtie novērtējumi tiks pielīdzināti formālās izglītības dokumentiem*. Precedents tam ir 2005.gada *MK Informatīvais ziņojums par darba tirgus attīstības prognozi un atbilstošas izglītības nodrošināšanas rīcībpolitikām*, kur tika aplūkoti iegūtās izglītības un prasmju atbilstība darba tirgus prasībām un mūžizglītības ieguves un pilnveidošanas ilgtermiņa politika). „Augstākās izglītības likuma” projektā iekļautā kvalifikāciju ietvarstruktūras ideja un 54.pants, kas paredz tiesības uzkrāt kredītpunktus un nosaka, ka var atzīt profesionālās darbības pieredzi un ieskaitīt to kā kredītus praksei vai profesionālās prasmes attīstošiem studiju kursiem, pilnībā saskan ar šo pamatnostādni.

2) tālākizglītības pārraudzībai vadības līmenī jādecentralizējas un centralizētas pārraudzības vietā jāveido reāls *policentrisms* reģiona līmenī, kas nodrošinās elastību un subsidiaritāti izglītības programmu piedāvājumā, orientējoties uz lokālo patērētāju vajadzībām un interesēm.

3) visām iesaistītām pusēm – pakalpojumu sniedzējiem, pārvaldes institūcijām, patērētājiem – *jāvienojas par tālākizglītības vērtību un jādala atbildība par šo procesu un tā rezultātu.*

4) jāattīstīta *alternatīvi finansēšanas mehānismi*, piemēram, finansēšanā jāsaista *privātais sektors*: uzņēmēji uz sev izdevīgiem nosacījumiem iegulda savu darbinieku izglītībā.

Institūciju funkcijas, uzdevumi, darbības koordinācija un vadība

Nodarbinātības, izglītības un prasmju atbilstības novērtēšanas, izglītības ieguves un pilnveidošanas ilgtermiņa politikas, kā arī tautsaimniecības attīstības un darba tirgus ilgtermiņa prognožu sagatavošanas jomā sadarbojas Izglītības un zinātnes ministrija, Labklājības ministrija un Ekonomikas ministrija. Augstākās valsts pārvaldes institūciju funkciju analīze liecina, ka tās ne vienmēr ir skaidri nodalītas starp Izglītības un zinātnes ministriju un Labklājības ministriju. Piemēram, neraugoties uz to, ka darba tirgus attīstības izpēte ir Izglītības un zinātnes ministrijas funkcija, nacionālo programmu šajā jomā ir izstrādājuši un ievieš Labklājības ministrija. Līdzīgi ir profesionālās izglītības jomā, kur procesā iesaistīto institūciju darbību koordinē Izglītības un zinātnes ministrija, bet profesionālās orientācijas sistēmas pilnveidošanā ir iesaistīta Labklājības ministrija (LR MK, Stobova, 2005).

Lai novērstu funkciju dublēšanos un paātrinātu lēmumu pieņemšanu, būtu vēlams valsts līmenī izveidot vienu **Mūziklītības valsts aģentūru (MVA)**, izmantojot LPIA cilvēkresursus, **IZM** pārraudzībā, tajā saturiski integrējot speciālistus, kas strādājuši gan tālākizglītības, gan profesionālās un augstākās izglītības jomā (personāla resursi) kā arī sociālās labklājības un nodarbinātības speciālistus (4 – 5 cilvēku komanda). Institūcijas funkcijas – finansu vadība (valsts daļas pārraudzība) un reģionālo centru koordinācija. Kopējā finansējuma shēma: trīspusējs finansējums- valsts, reģiona pašvaldību - uz sadarbības līguma pamata ar reģionālo mūziklītības centru (RMC) - un privātais: vietējo uzņēmēju un privātpersonu, kas apmeklē kursus, ieguldījums.

Pamatojums privāto līdzekļu piesaistei ir sekojošs: uzņēmējiem, lai konkurētu ES, ir krasi jāpalielina uzņēmumu efektivitāte. To var veikt, uzstādot modernākas iekārtas un optimizējot uzņēmumu darbību. Abos gadījumos ir nepieciešams apmācīt darbiniekus. Ņemot vērā demogrāfiskās prognozes, ir nereāli cerēt tikai uz jaunajiem speciālistiem. Tātad uzņēmumiem būs nepieciešami lieli izdevumi esošo darbinieku apmācībai. Šādā resursu un atbildīgo kombinācijā iespējams piešķirt darbinieku profesionāli orientētai mūžizglītībai līdzekļus (daļēji atbrīvosies valsts finansējumam plānotā nauda, kas ietaupās, krasi samazinoties skolēnu un studentu skaitam), ar nosacījumu, ka daļu naudas ieguldīs arī uzņēmumi. Pie tāda apmācības finansējuma modeļa iegūstam:

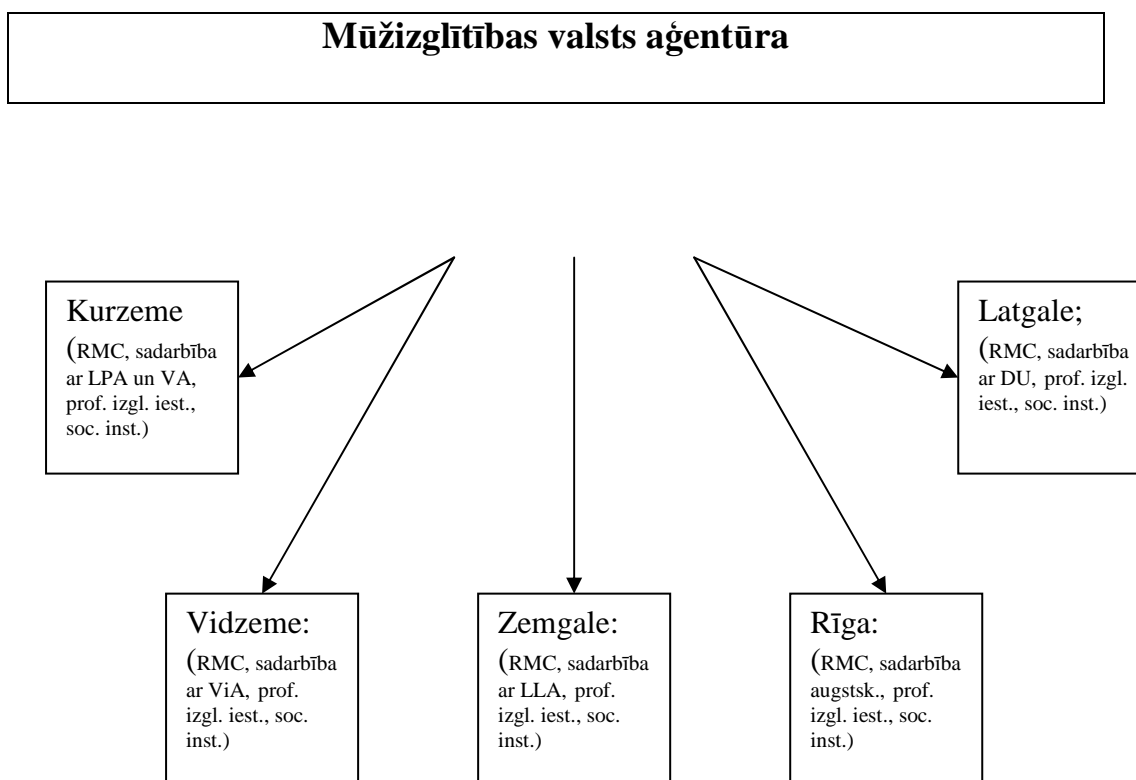
- 1) efektīvas un derīgas apmācības programmas, kas saskaņotas ar darba tirgus prasībām, jo uzņēmēji nedos naudu programmām, kuras viņiem nav vajadzīgas;
- 2) lielāku interesi uzņēmumiem ieguldīt līdzekļus darbinieku apmācībā, jo viņu izmaksas samazināsies.

Papildus ierosinām piešķirt nodokļu atlaides uzņēmumiem (vai vismaz mazajiem un vidējiem uzņēmumiem), ja uzņēmums iegulda līdzekļus darbinieku apmācībā. Atlaides varētu būt analogas sponsorēšanas izdevumiem. Mūžizglītības aģentūra varētu izveidot fondu analogu Kultūrkapitāla fondam, kurā uzņēmēji varētu iemaksāt naudu konkrētām apmācības programmām, pretī saņemot uzņēmuma ienākuma nodokļa atlaides un apmācītus darbiniekus. Valsts iztērēto naudu atgūs nodokļu veidā, pateicoties augstākam darba ražīgumam, attiecīgi lielākam nacionālajam kopproduktam, un uzņēmumu un darbinieku ienākumiem.

Reģionu līmenī katrā no tiem – Zemgalē, Rīgā, Kurzemē, Vidzemē un Latgalē – uz esošo mūžizglītības struktūru pamata būtu izveidots **Reģionālais Mūžizglītības centrs (RMC)**. Tas darbojas kā izglītības programmu un resursu piedāvājumu/pieprasījumu koordinējoša institūcija, kas sadarbotos ar reģiona augstākās un profesionālās izglītības iestādēm un sociālajām institūcijām, kas strādā ar sociālo un dzīves prasmju attīstību noteiktām mērķa grupām, piemēram, riska ģimenēm, ilgstošiem bezdarbniekiem, jaunajām māmiņām, atkarīgiem pusaudžiem utt. **RMC funkcijas būtu šādas:**

- Katru gadu nosaka 5-6 prioritāros jautājumus, saskaņā ar ekonomiskās attīstības prognozēm, darba tirgus un iedzīvotāju vajadzību izpēti.
- Definē nepieciešamo tālāko pētījumu tēmas.
- Plāno, organizē un finansē reģiona mūžizglītības pasākumus.
- Plāno līdzekļus pieaugušo izglītības organizatoru un pasniedzēju profesionālo prasmju un iemaņu paaugstināšanai, piesaista grantus no EU struktūrfondiem kā papildus finansējumu un mobilizē uzņēmēju mērķa maksājumus savu darbinieku izglītībai.
- Organizē konkursus/vai iepirkumus izglītības pakalpojumu sniedzējiem, kurā var piedalīties novadi, izglītības iestādes, NVO.

1. shēma. Koordinācija valsts līmenī

Rajonu līmenī, saglabājot un pilnveidojot rajonu mūžizglītības koordinatoru institūciju un tajā nodarbināto profesionāļu tīklu, kas izveidots Nacionālās

programmas projekta "Mūžizglītības programmas izstrāde" gaitā, ieteicams veidot sadarbības attiecības ar RMC, tā darbībā iesaistot jau sagatavotos MI profesionāļus kā konkrētu pienākumu veicējus – partnerībā ar vietējo rajona padomi un uzņēmējiem piesaistot līdzekļus un izstrādājot rajonam specifisku mūžizglītības programmu piedāvājumu, metodiski atbalstot un apmācot pieaugušo izglītotājus rajonos.

2006. gadā veiktais pētījums liecina, ka būtībā mūžizglītības mērķauditorija ir dalāma nosacīti trīs lielās grupās (1) cilvēki ar zemu pamatprasmju līmeni (ar tiem vai nu nestrādā neviens, vai arī sociālie dienesti tos iekļauj savās rehabilitācijas programmās), (2) cilvēki, kam nepieciešams pārkvalificēties sekmīgai integrācijai darba tirgū – gan apgūstot profesionālo izglītību, gan ar iepriekšēju augstskolas izglītību apgūstot jaunas, darba tirgus pieprasījumam atbilstošas kompetences. (3) Interesu izglītība attiecas uz abām jau minētajām grupām un papildina sākotnējo pragmatisko, uz darba spēju sekmēšanu virzīto mūžizglītības piedāvājumu, tās pakalpojumu sniegšanā vēlams iesaistīt nozares NVO.

Mūžizglītības saturs saskaņā ar darba tirgus prognozēm un iedzīvotāju vajadzību izpēti dalāms sekojoši:

1) **Profesionālā pilnveide un pārkvalifikācija:** kursi, kas saskaņoti ar profesiju standartu prasībām un pēc apgūšanas apmācāmo sasniegumi pielīdzināmi profesijas standartā definētajam kompetenču klāstam. Mērķauditorija: cilvēki ar augstāko akadēmisko un profesionālo izglītību, kā arī ar vidējo izglītību, nepabeigtu vidējo izglītību. Apmācības bāze: **vietējās augstskolas**, īpaši to tālākizglītības vai pieaugušo izglītības centri, kā arī vietējās **profesionālās izglītības iestādes**.

2) **Dzīvesprasmju apguve** radošu darbnīcu veidā cilvēki pilnveidojas personiski, attīsta ģimenes dzīvei (*vecāku skolas*, piemēram), un sociālajai un politiskajai līdzdalībai nepieciešamas prasmes. Bāzes institūcijas – pašvaldību un NVO sociālās institūcijas, kam pamatā izstrādātas prasmju apguves un atjaunošanas (rehabilitācijas) programmas.

Interesu izglītība – piedāvājums saskaņā ar iedzīvotāju konkrētām, izpētītām vajadzībām. Bāzes institūcijas – atbilstošas specializācijas NVO.

3) **Otrās iespējas izglītība** sadarbībā ar vidusskolām un sociālajām institūcijām, ideālā gadījumā – **multifunkcionālos dienas kultūras un izglītības centros**. *(Lai sekmētu izglītības pieejamību darba tirgus riska grupām – bezdarbniekiem, jauniešiem ar zemu izglītības līmeni, nepieciešama vakarskolu sadarbība ar NVA, pieaugušo izglītības centriem un arī vietējām profesionālās izglītības mācību iestādēm, kas kopīgiem spēkiem veidotu šiem jauniešiem piemērotu izglītības piedāvājumu. Ieteicams veidot multifunkcionālus centrus – klubus, bibliotēkas, pieaugušo izglītības centrus vienā iestādē, kur ir iespējams apmeklēt kursus un turpināt izglītību).*

4) Īpaša uzmanība jāvelta **personu ar invaliditāti** izglītības vajadzībām. Mūzikglītībai jākļūst iekļaujošai, patlaban tā ir izslēdzoša galvenokārt nepārdomāta finansējuma modeļa – finansē personu ar invaliditāti izglītošanos atsevišķās grupās, nevis piedāvā integrāciju esošajās struktūrās-, kā arī nepietiekamas satura daudzveidības dēļ. Saskaņā ar ANO konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām, ko Latvija plāno parakstīt drīzumā, 24. pantu *Izglītība. 5#*. *Dalībvalstis nodrošina, ka personām ar invaliditāti bez diskriminācijas un vienlīdzīgi ar citiem ir tiesības saņemt vispārīgo izglītību, profesionālo izglītību, pieaugušo izglītību un mūzikglītību. Šai nolūkā dalībvalstis nodrošina saprātīgus pielāgojumus*. Turklāt 3# minēts, ka *Dalībvalstis personām ar invaliditāti dod iespēju apgūt praktiskās un sociālās iemaņas, kas vajadzīgas, lai atvieglotu to pilnīgu un vienlīdzīgu līdzdalību izglītības sistēmā un sabiedrības dzīvē. Šai nolūkā plānots integrēt alternatīvus komunikācijas veidus un pielāgot izglītības stratēģiju integrēšanu visos izglītības līmeņos*. Minēto pasākumu ieviešana vēlama reģionālo centru struktūrās sadarbībā ar sociāliem dienestiem un sociālās jomas NVO, kam ir pietiekamas iestrādes darbā ar personām ar invaliditāti. Nepieciešams personas ar invaliditāti integrēt tālākizglītības procesā, nodrošinot atbilstošas tehnoloģijas. Ieviešot šo procesu, 1) jāpielāgo resursi – telpas, tehnoloģijas, pasniedzēju rekrutācija un izglītošana 2) piedāvājuma izstrāde un īstenošana, 3) izvērtēšana, balstoties uz pakalpojuma saņēmēju viedokli.

Piedāvātais koordinācijas modelis atbilst:

- 1) **plurifokālas jeb policentriskas attīstības** modelim: centrālā institūcija virza vienu no trim iespējamām finansu plūsmām, pārējās

veido reģiona pašvaldību un uzņēmēju, kā arī pašu iedzīvotāju finansēs.

- 2) **Subsidiaritātes princīpam** – izglītības pakalpojumi tiek sniegti tuvu iedzīvotājiem, ar izpratni par vietējo kontekstu, problēma, un vajadzībām;
- 3) **Privātais kapitāls** tiek iesaistīts mūžizglītības finansēšanā, motivējot uzņēmējus ieguldīt savu darbinieku kvalifikācijas uzlabošanā.

KOPSAVILKUMS UN SECINĀJUMI

Institūciju darbības koordinācija un vadība

IZM, RAPLAM un LM pārraudzībā esošajām aģentūrām, kas nodarbojas ar mūžizglītību, nepieciešams izstrādāt sadarbības līgumus un koordinēt darbību un projektus;

Nepieciešams koordinēt pētījumu aprites un informācijas iegūšanas kārtību, lai nodrošinātu darba tirgus ilgtermiņa prognozēšanas modelim nepieciešamo visaptverošu datu kopumu (IZM);

Nepieciešams pastāvīgs finansējums CSP darba spēka apsekojumiem un citām aptaujām. Nepieciešams nostiprināt profesionālās orientācijas sistēmu, novēršot nepārdomātas studiju izvēles iespējas nepieciešams pastāvīgs finansējums regulāriem pētījumiem par aktuāliem darba tirgus jautājumiem, t.sk. saskaņot nepieciešamo un aktuālo pētījumu tēmas ar nozaru ministrijām un citām nodarbinātības, darba tirgus un izglītības jautājumu risināšanā iesaistītajām institūcijām, organizējot pētījumu pakalpojumu iepirkšanu, izplatīt pētījumu rezultātus sabiedrībai, nodot pētījumos iegūtos rezultātus politikas veidošanas un ieviešanas atbildīgajām institūcijām, lai tam sekojošā analīze tiktu izmantota nodarbinātības un mūžizglītības politikas pilnveidošanai.

Finanšu resursu un materiāltehniskā aprīkojuma nodrošināšana

Nodrošināt uz studiju rezultātiem bāzētas kvalifikāciju sistēmas ieviešanu Latvijā, formulējot studiju rezultātus katrai konkrētai programmai, iesaistot ieinteresētās puses, t.sk. darba devējus.

Izstrādāt un ieviest kārtību, kas paredz regulāru valsts budžeta līdzekļu izlietojuma efektivitātes analīzi, izvērtējot mūžizglītības procesā izmantoto resursu apjomu un rezultātus, ņemot vērā to lietderību darba tirgū.

Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijai paredzēt pasākumus profesionālās izglītības programmu atbilstības darba tirgus prasībām nodrošināšanai un mūžizglītības infrastruktūras uzlabošanai reģionos, tai skaitā investējot izglītības iestāžu modernizācijā, par prioritāti nosakot izglītības iestādes, kuras piedāvā profesionālās izglītības un mūžizglītības programmas.

Izglītības kvalitātes pilnveide

Nepieciešams pilnveidot programmu licenzēšanu, izstrādājot valsts līmenī izglītības programmu standartus konkrētām publiskā sektora profesijām – ārstiem, skolotājiem, sociālajiem darbiniekiem u.c. - kas kalpo par pamatu tālākizglītības programmu izstrādei šajās profesijās, kompensējot citos izglītības līmeņos nenasniegto. Izglītības satura noteikumi, kas pašlaik tiek veidoti saskaņā ar Profesiju standartiem, nav uzskatāmi par pietiekamām prasībām izglītības saturam.

Nepieciešams veicināt sadarbību starp izglītības pakalpojumu sniedzējiem un darba devējiem šo prasību ieviešanā.

Izmantojot atsevišķās nozarēs uzkrāto pieredzi, piemēram, pedagogu vai mediķu profesionālās tālākizglītības pieredzi, jāattīsta kredītpunktu sistēma, kurā pēc noteiktiem kritērijiem atbilstošu kursu skaita apmeklēšanas ir iespējams savākt pietiekamu punktu skaitu kvalifikācijas iegūšanai vai papildināšanai. Šādu sistēmu ieteicams izstrādāt arī neklātienē apmācībai vidējā izglītībā.

Izglītības piedāvājums un pieejamības veicināšana

Nepieciešams daudzveidīgs izglītības piedāvājums un ievērojams valsts finansējums, kas sekmētu subsidētu kursu nodrošinājumu darba tirgus riska grupām. Papildus finansējums izglītības pakalpojumu materiāli tehniskās bāzes izveidei arī ir būtisks priekšnosacījums kvalitatīvu izglītības pakalpojumu sniegšanai.

Profesionālajā tālākizglītībā vismazākais piedāvājums ir mazizglītotajiem iedzīvotājiem. To nepieciešamas pilnveidot, izstrādājot alternatīvas programmas,

kurās cilvēkam piedāvā iegūt papildus pamata/vidējo izglītību un apgūt profesionālās iemaņas vienkāršā, pieejamā veidā.

Nepieciešama kursu piedāvājuma ekspertīze dažādu prasmju apguves ziņā. Bez svešvalodu zināšanu un datora lietošanas prasmēm, kas visbiežāk tiek piedāvātasursos, nepieciešami kursi, kas sekmē saskarsmes un citu sociālo prasmju apguvi.

ATSAUCES

02.11.1995. likums "Augstskolu likums" ("LV", 179 (462), 17.11.1995.) [spēkā ar 01.12.1995.] ar grozījumiem, redakcija [06.05.2007], skatīts <http://www.likumi.lv/doc.php?id=37967&mode=KDOC> 12.05.2008.

Augstākās izglītības likums (likumprojekts)

http://www.aic.lv/rp/Latv/PROT/20060829/20060714_ail_projekts_iesniegtais.doc , skatīts 12.05.2008.

Mūžizglītības pieejamība un iespējas izglītoties Latvijā (2006). BISS, LPIA., skatīts <http://www.laea.lv/UserFiles/File/petijums.doc> , 04.04.2008.

Nacionālā programma „Mūžizglītības stratēģijas izstrāde un ieviešana” ,

http://www.rigaregion.lv/uploads/filedir/1/NRRAA_ESF_Muzizgl_Proj_Ist_Konf_prez_Teivane_2007.08.14.ppt , skatīts 23.05.2008.

Integrētā rīcības programma mūžizglītības jomā 2007.-2013.gadam, IZM, <http://www.izm.gov.lv/default.aspx?tabID=18&lang=1&id=1356>, skatīts 12.05.2008.

IZM Pamatnostādnes “Izglītības attīstības koncepcija 2006.–2010.gadam”, skatīts http://web2.izm.gov.lv/dokumenti/izglitibas_politika/izmpam_231105_izglpamatn.doc , 23.05.2008.

29.10.1998. likums "Izglītības likums" ("LV", 343/344 (1404/1405), 17.11.1998.) [spēkā ar 01.06.1999.] ar grozījumiem; 01.01.2007.red. , skatīts <http://www.likumi.lv/doc.php?id=50759&mode=KDOC> 12.05.2008

10.06.1999. likums "Profesionālās izglītības likums" ("LV", 213/215 (1673/1675), 30.06.1999.) [spēkā ar 14.07.1999.] ar grozījumiem: 01.09.2007 red., skatīts <http://www.likumi.lv/doc.php?id=20244&mode=KDOC> 12.05.2008.

19.05.1994. likums "Par pašvaldībām" ("LV", 61 (192), 24.05.1994.) [spēkā ar 09.06.1994.] ar grozījumiem, red. 18.03.2005, skatīts <http://www.likumi.lv/doc.php?id=57255&mode=KDOC> 12.05.2008

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam. Pamatziņojums. Oktobris, 2007. SIA “Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija”, darba grupa Roberta Ķīļa vad. http://www.latvija2030.lv/upload/lia_pamatzinojums.pdf , skatīts 24.05.2008

Latvijas nacionālais attīstības plāns 2007 – 2013, LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. , skatīts <http://www.nap.lv/lat/> , 23.05.2008.

Roger Powley, Mary Kennedy, Elizabeth Childs (2005). *Developing an Adult Education Policy Framework: Terminology, Typology and Best Practices*. Council of Ministers of Education, Canada

Eurostat 2007: www.epp.eurostat.ec.europa.eu – skatīts 03.06.2008.